

(*Dürretü'l-hicâl*, II, 295). İbn Liyûn 14 Cemâziyelâhîr 750 (30 Ağustos 1349) tarihinde bir veba salgınında Meriye'de vefat etti.

Eserleri. 1. Kitâbü İbdâ'i'l-melâha ve inhâ'i'r-recâha fî uşûli şînâ'ati'l-filâha. Tarla ve bahçe ziraatına dair 1300 beyitlik didaktik bir manzume olup İspanyolca tercümesiyle birlikte Joaquina Eguaras Ibanez tarafından yayımlanmıştır (*Tratado de agricultura*, Granada 1975, 1988). **2. Kitâbü Naşâ'ihî'l-aḥbâb ve şahâ'ihî'l-âdâb.** Müellifin hikemiyata ve ahlâkî öğütlere dair şiirlerinin toplandığı bu mecmua Makkarî'nin *Nefḥu't-ṭîb*'inde yer almaktadır (V, 543-603). **3. Lûmaḥu's-siḥr min Revḥi's-şîr.** Muhammed b. Ahmed el-Fihri'nin *Kitâbü Revḥi's-şîr ve devḥi's-siḥr* adlı eserinin muhtasarıdır. **4. en-Nuḥbetü'l-'ul-yâ min Edebi'd-dîn ve'd-dünyâ.** Mâverdi'nin *Edebi'd-dîn ve'd-dünyâ* adlı eserinin muhtasarıdır. Zirikî eserinin matbu olduğunu kaydeder (*el-A'lâm*, III, 83). **5. el-İnâletü'l-'İlmiyye.** Ali b. Abdullah eş-Şüsterî'nin tasavvufa ve sûfilerin menkıbelerine dair *er-Risâletü'l-'İlmiyye fî tarîki'l-fuḡarâ'i'l-mütecerriḍîn mine's-şûfiyye* adlı eserinin ihtisarıdır. **6. Buḡyetü'l-mü'ânis min Behcetü'l-mecâlis ve ünsi'l-mücâlis.** İbn Abdülberr'in antolojik eseri *Behcetü'l-mecâlis*'in muhtasarı olup Rafael Pinilla tarafından Córdoba Üniversitesi'nde doktora tezi olarak İspanyolca tercümesiyle birlikte neşre hazırlanmıştır (1989). **7. el-İmdâd fî 'ulûmî'l-isnâd** (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, II, 380; *DMBİ*, IV, 546).

İbn Liyûn'un kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Mertebetü'l-'ulyâ*, *Kitâbü Endâ'i'd-diyem fî'l-veşâyâ ve'l-mevâ'iz ve'l-hikem*, *Kitâbü'l-Ebyâtü'l-mühezzebe fî'l-me'âni'l-muḡarrebe*, *Kitâb fî'l-hendese*, *Kitâbü Kemâli'l-ḡafîz*, *es-Selselü'l-fâ'iz fi 'ilmi'l-ferâ'iz*, *Manzûme fi ('ilmi)'t-teksîr* (*el-lksîr fî 'ilmi't-teksîr*), *en-Nüşürü'l-'İlmiyye*, *Urcûze fî 'ilmi'l-ḡadîs*, *Ḳaşıde râ'iyye fî't-teḡrîḡ*, *el-İmâz fî taḡsîmi'l-em-râz*, *Ḳaşıde fî'l-'aded*, *Ḳaşıde lâmiyye fî'l-'arûz*, *Ḳaşıdetân* (*Kebîre / Şaḡîre*) *fî'l-ferâ'iz*, *Muḡtaşaru 'Avârii'l-mâ'ârif li's-Sühreverdî*, *Muḡtaşaru Şu'abi'l-îmân li-'Abdülcelîl el-Ḳaṣrî*, *Muḡtaşaru Kitâbü'l-Fuşûş li-Şâ'id b. Ḥasan el-Luḡavî*, *Muḡtaşaru Kitâbi's-Sicilmâsî fî 'ilmi'l-bedî'*, *Muḡtaşaru Kitâbi nefâ'isi'n-nebiyyîn* (İbnü'l-Kâdî, III, 293-294).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hatîb, *el-İḡḡaṭa*, II, 561; IV, 205; a.mlf., *el-Ketîbetü'l-kâmine* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1983, s. 86-87; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâl*, III, 292-295; Ahmed Bâbâ et-Tinbuktî, *Neylû'l-ib-tihâc* (İbn Ferḡûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb* içinde), Kahire 1351, s. 123-124; Makkarî, *Nefḥu't-ṭîb*, V, 543-603, 605; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 598; II, 380; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifîn*, IV, 210; Ullmann, *Die Natur und Geheimmwissenschaften*, s. 449; Abdülhayel-Kettânî, *Fih-risü'l-feḡâris*, I, 509-511; Zirikî, *el-A'lâm* (Fet-hullah), III, 83-84; Ömer Ferruh, *Târîḡu'l-edeb*, VI, 457-460; Rafael Pinilla, "Unas fatwas atribuidas a Ibn Luyûn", *Actas del II Coloquio Hispano-Marroquí de Ciencias Historicas*, Madrid 1992, s. 289-298; H. L. Fleischer, "Über Ibn Lo-yon's Lehrgedicht von Spanisch-arabischen Land und Gartenbau", *Kleinere Schriften*, III, Leipzig 1888, s. 187-198; Emin Tevfik et-Tîbî, "Kütübü'l-filâḡatü'l-Endelüsiyye: Urcûze-tü İbn Liyûn et-Tüciḡi fî'l-filâḡa", *Mecelletü Külliyyeti'd-da'veti'l-İslâmiyye*, sy. 6, Trablus 1398/1989, s. 354-366 (aynı makale için bk. *Eb-ḡaşû'l-mü'temeri's-seneviyyi'l-ş-şânî 'aşer li-târîḡi'l-'ulûm fînde'l-'Arab*, Halep 1416/1995, s. 161-173); F. de la Granja, "İbn Luyûn", *EP* (İng.), III, 855; Şehnâz Râzpûş, "İbn Liyûn", *DMBİ*, IV, 546-547.

SÜLEYMAN TÛLÛCÛ

İBN LÛBÂBE

(ابن لبابة)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Yahyâ
b. Ömer b. Lûbâbe el-Kurtubî
(ö. 330/942)

Mâlikî fakihî.

Endülüs Emevî hükümdarları Abdullah ve III. Abdurrahman Nâsır-Lidînillâh dönemlerinde şûra hizmeti üstlenen ve bölgede Mâlikî mezhebinin tanınmış şahsiyetlerinden biri olan amcası Ebû Abdullah İbn Lûbâbe'nin (Muhammed b. Ömer b. Lûbâbe) himayesinde yetişti. Künye, lakap ve isimlerindeki benzerlik sebebiyle kaynaklarda sadece İbn Lûbâbe denildiğinde bu iki âlimden hangisinin kastedildiği çok defa belli olmamakta, hatta ikisinin bazı kaynaklarda tek bir kişi olarak tanıtıldığı veya birbirine karıştırıldığı görülmektedir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 495). İbn Lûbâbe Endülüs'te Mâlikî fıkhnın iyice yerleştiği, re'ye dayalı fıkhnın hadisçiler tarafından ağır biçimde eleştirildiği bir ilim muhitinde büyüdü. Amcasının yanı sıra tanınmış birçok âlimden öğrenim gördü. Bir ara Kayrevan'a giderek Kadî Himâs b. Mervân'dan hadis dinledi. Kendisinden Ebû'l-Asbaḡ İsâ b. Muhammed b. İsâ, Muhammed b. Hâris el-Huşenî ve diğer bazı âlimler hadis ve fıkhn tahsil ettiler.

III. Abdurrahman tarafından İlbîre'de (Elvira) kadılık, Kurtuba'da (Cordoba) şûra

üyeliği görevlerine tayin edilen İbn Lûbâbe, İlbîre halkının hoşnutsuzluğunun ve bazı âlimlerle olan çekişmesinin halifeye intikal etmesi üzerine bir süre sonra bu görevlerinden azledildi; evinde ikamete mecbur edilip fetva vermesi yasaklandı. Ömrünün ileri bir döneminde halife tarafından tekrar şûra üyeliğiyle vesâik (bir nevi noterlik) görevine getirildi. Kâdî İyâz'ın kaydettiğine göre, halife Kurtuba'da bir vakıf hastahanesi arazisini değerinin üzerinde bir bedelle satın alıp yerine daha iyi bir arazi vermek istemiş, başta Kadî İbn Bakî olmak üzere dönemin Mâlikî âlimleri vakıf malların hukukî statüsü gereği buna cevap vermemişti. Bunun üzerine İbn Lûbâbe, bir fikhî meselede gerektiğinde diğer mezheplerin görüşlerinden faydalanılabileceğini belirterek halifenin arzusunun yerine getirilebileceği yönünde görüş bildirince halife tarafından vesâik görevine ve şûra üyeliğine getirildi. Daha sonra da şûra kararında yer alan bu fetvası doğrultusunda uygulama yapılarak hastahane için başka bölgede daha iyi bir arazi tahsis edildi (*Tertîbü'l-medârik*, II, 399-402). İbn Lûbâbe'nin vefatına kadar bu görevini sürdürdüğü, bu arada telif ve öğretim faaliyetini de devam ettirdiği kaydedilir. Birçok kaynakta, İbn Lûbâbe'nin zaman zaman Mâlikî mezhebinin yerleşik görüşüne aykırı fetva verdiği, kendine has re'y ve fetvalarının bulunduğu, hatta hadis bilgisinin zayıf olup bazı fetvalarının hadise de aykırı olduğu şeklinde isnatların yer almasında sözü geçen olayın önemli payı olmalıdır.

İbn Lûbâbe 6 Zilhicce 330 (22 Ağustos 942) tarihinde Kurtuba'da vefat etti. Ölümünün zilkade ayında olduğu da söylenmiştir. Dabbî ve Humeydî'nin İskenderiye'de vefat ettiğine dair verdikleri bilgi muhtemelen yanlıştır. Kâdî İyâz, İbn Lûbâbe'nin dönemin sâhibü's-şurtası İbn Âsım ile tartışması sonucunda felç geçirip öldüğünü kaydeder (a.g.e., II, 402-403).

Eserleri. İbn Lûbâbe'nin günümüze ulaşan tek eseri *el-Müntehab*'dir. Müellif bu eserinde hem *el-Müdevvenetü'l-küb-râ*'da yer alan görüşleri ve zor anlaşılan ifadeleri açıklamaya, hem de mezhep içi farklı görüşlerin telif ve değerlendirmesini yapmaya çalışmıştır. İbn Hazm eserin, Mâlikî mezhebindeki rivayetleri bir araya getirmesi yönüyle gördüğü en iyi kitap olduğunu belirtmiştir (Humeydî, I, 159; Dabbî, I, 186). *el-Müntehab*'ın Temḡrût Dârü'l-kütübî'n-Nâsiriyye'de (nr. 2597) bir nüshası mevcuttur. Müelli-

fin kaynaklarda zikredilen *el-Veşâ'ik* adlı eserinin şürût ve sicillât türünün erken dönem örneklerinden olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Aḥbârü'l-fuḳahâ' ve'l-muḥaddiṣîn* (nşr. M. L. Ávila – L. Molina), Madrid 1992, s. 179; İbnü'l-Faradî, *Târîḫü 'ulemâ'i'l-Endelüs* (nşr. Rûhiyye Abdurrahman es-Süveyfî), Beyrut 1417/1997, s. 320, 333-334; İbn Hazm, *Resâ'il* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1987, II, 181, 187, 240, 241; İsâ b. Sehl, *Veşâ'ik fi aḥkâmî'l-kazâ'i'l-cinâ'i fi'l-Endelüs* (nşr. M. Abdülvehhâb Hallâf), Kahire 1980, s. 66; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1410/1989, I, 127-128, 159-160; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, II, 148, 149, 150, 398-403, 405, 412-413, 419-420, 430, 565, 571; Dabbî, *Buḡyetü'l-mültemis* (Ebyârî), I, 147, 186; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIV, 495; a.mlf., *el-İber*, I, 468; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 154; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, II, 200; Makrîzî, *el-Mukâffe'l-kebir* (nşr. Muhammed Ya'lâvî), Beyrut 1411/1991, VII, 443-444; Makkarî, *Nefḫu'l-tîb*, III, 171; a.mlf., *The History of the Mohammedan Dynasties in Spain* (trc. Pascual de Gayangos), Delhi 1984, I, 183, 459, 467; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 86; Muhammed el-Menûnî, *Delilü maḥtûṭâtî Dâri'l-kütübî'n-Nâşiriyye bi-Temgrût*, Muhammediye 1985, s. 197; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989, s. 264.

KÂMİL YAŞAROĞLU

İBN LÜYÜN

(bk. İBN LİYÜN).

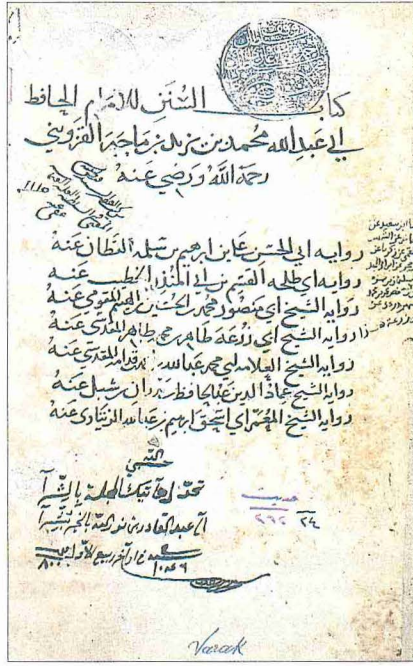
İBN MÂCE

(ابن ماجه)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni (ö. 273/887)

Kütüb-i Sitt'e'nin altıncı kitabı kabul edilen *es-Sünen*'in müellifi, hadis hâfızı.

209'da (824) doğdu. Mâce'nin dedesinin veya annesinin adı (Siddîk Hasan Han, s. 255) yahut babasının lakabı (İbn Hacer, IX, 532) olduğu söylenmektedir. Benî Rebia'nın mevlâsı olduğundan Rabaî nisbesiyle de anılır. Geleneğe uyararak on beş yirmi yaşlarında Kazvin'de hadis öğrenmeye başladığı tahmin edilmektedir (*es-Sünen*, neşredenin girişi, I, 13). Burada daha çok Kazvinli hadis hâfızlarından Ali b. Muhammed et-Tanâfisî ile Ebû Hucr Amr b. Râfi' el-Becelî'den faydalandı. Daha sonra diğer ilim merkezlerini dolaşarak Kûfe'de Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Osman b. Ebû Şeybe; Basra'da Bûndâr diye bilinen

İbn Mâce'nin *es-Sünen* adlı eserinin zahriyesi (TSMK, III, Ahmed, nr. 262)

Muhammed b. Beşşâr ve Abdullah b. Muâviye el-Cumahî; Vâsî'ta Ahmed b. Sinân el-Kattân; Bağdat'ta Ebû Hayseme Züheyr b. Harb; Dimaşk'ta Hişâm b. Ammâr ve Duhaym; Humus'ta Muhammed b. Musaffâ el-Hımsî ve Ebû't-Takî Hişâm b. Abdülmelik el-Yezenî; Mısır'da Muhammed b. Rumh, Ebû Tâhir b. Serh ve Yûnus b. Abdülâ'lâ; Mekke ve Medine'de Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî ve Ebû Mus'ab ez-Zührî; Rey'de Muhammed b. Humeyd er-Râzî; Nişâbur'da Muhammed b. Yahyâ ez-Zührlî gibi âlimlerden hadis öğrendi. Kendisinden Ali b. İbrâhim el-Kattân, Süleyman b. Yezîd el-Fâmî, Ebû Ya'lâ el-Halîfî'nin dedesi Ahmed b. İbrâhim el-Halîfî, Muhammed b. İsâ el-Ebherî rivayette bulundular.

Sika bir râvi, hâfızası güçlü bir muhad-dis olan İbn Mâce 21 Ramazan 273'te (19 Şubat 887) vefat etmiş olup 275'te (889) öldüğüne dair rivayet doğru değildir. Yahyâ b. Zekeriyâ et-Tarâiki ile Muhammed b. Esved el-Kazvîni'nin onun için yazdıkları mersiyeler günümüze gelmiştir (Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfî, II, 50-53). Öldüğünde defniyle kardeşleri Ebû Bekir ve Ebû Muhammed Hasan b. Yezîd ile oğlu Abdullah'ın meşgul olduğu kaydedilmekte; Ebû Muhammed Hasan'ın da mu-

haddis olduğu, 280 (893) yılı civarında hac yolculuğu vesilesiyle Bağdat'a uğradığında burada hadis rivayet ettiği belirtilmektedir (Zehebî, *Terâcimü'l-e'immeti'l-kibâr*, s. 159).

Eserleri. 1. *es-Sünen**. 4341 hadis ihtiva etmekte, bunlardan bin kadarı zayıf sayılmaktadır. Eser Delhi'de taş baskısı olarak (1282/1865), ayrıca Muhammed Fuâd Abdülbâkî (I-II, Kahire 1373/1953) ve Mustafa Muhammed el-A'zamî (I-IV, Riyad 1403/1983, iki cildi fihrist) tarafından neşredilmiştir. 2. *Târîḫü'l-ḫulefâ'*. İslâm tarihi konusunda yapılan ilk çalışmalardan biri olan ve İbn Mâce'nin *et-Târîḫ*'inin bir bölümü olduğu sanılan eserde Hz. Ebû Bekir'den Abbâsî Halifesi Abdullah b. Ali Müstekfî-Billâh'a (944-946) kadar geçen halifelerin biyografileri ele alınmıştır. Mütevekkil-Alellah'a kadar olan halifeleri İbn Mâce'nin, Müktefî-Billâh'a kadar olanları İbn Mâce'den bu eseri rivayet eden Ömer b. Hafs es-Sedûsî'nin zeyil mahiyetinde yazdığı bilinmekte ve daha sonraki beş halifeyi de Ebû Bekir eş-Şâfiî ile Ebû Ali İbn Şâzân el-Bağdâdî'nin ilâve ettiği anlaşılmaktadır. Eserin zeylinde Müstaîn-Billâh'tan itibaren günlük olaylar hakkında verilen bilgilerin diğer tarih kitaplarında pek bulunmadığı kaydedilmektedir. Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir tarafından istinsah edilen ve *Târîḫü Medineti Dimaşk*'ının kaynaklarından biri olan eser, Muhammed Mutî' el-Hâfız tarafından Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'deki nüshası (Mecmua, nr. 40) esas alınarak önce *Mecelletü Mecma'i'l-luḡati'l-ʿArabîyye bi-Dimaşk*'ta (LIV/2 | 1399/1979), s. 395-454), ardından müstakil olarak (Beyrut 1406/1986) yayımlanmıştır. 3. *Şûlâsiyyât. es-Sünen*'de Hz. Peygamber'den üç râvi ile rivayet edilen beş hadisi Abdülhamid Şânûha Buhârî, Tirmizî ve Dârimî'nin *Şûlâsiyyâtı* ile birlikte yayımlamıştır (Beyrut 1405/1985). Ali Rızâ Abdullah ve Ahmed Bezre, bu dört muhad-disin sülâsiyyâtına Abd b. Humeyd ve Taberânî'ninkileri de ilâve ederek bunları neşretmişlerdir (Dimaşk-Beyrut 1406/1986). 4. *Tefsîr. Mizzî*, hacimli bir çalışma olduğu kaydedilen bu eserden yapılan bir seçmenin iki cüzünü gördüğünü söylemektedir. 5. *et-Târîḫ*. Kâtib Çelebi'nin *Tevârîḫü Kazvîn* başlığı altında diğer Kazvin tarihleriyle birlikte zikrettiği ve İbnü'l-Kayserânî'nin (ö. 507/1113) Kazvin'e gittiğinde gördüğünü belirttiği eserde ashaptan İbn Mâce'nin zamanına kadar olan râviler yaşadıkları şehirlere göre tasnif edilmiştir.